

26. Відродження. – 1918. – Ч. 70. – 23 червня.
27. Відродження. – 1918. – Ч. 84. – 11 липня.
28. Наше минуле. – 1918. – № 1–2. – С. 214; № 3. – С. 155.
29. Кардаш П. Слава українського козацтва / П. Кардаш, С. Кот. – К. ; Мельбурн, 1999. – С. 161, 216, 253.
30. ЦДАВО України. – Ф. 2201. – Оп. 1. – Спр. 1201. – Арк. 29.
31. ЦДАВО України. – Ф. 2201. – Оп. 1. – Спр. 1201. – Арк. 30.
32. Відродження. – 1918. – Ч. 131. – 7 вересня.
33. Нестуля О. О. Біля витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні (доба Центральної Ради, Гетьманщини, Директорії) / О. О. Нестуля. – К. ; Полтава, 1994. – С. 55.
34. Исакова Е. В. Храмы-памятники русской воинской доблести / Е. В. Исакова. – М., 1991. – С. 57.
35. Нова Рада. – 1917. – 20 серпня.
36. Эрнст Ф. Художественные сокровища Киева, пострадавшие в 1918 г. / Ф. Эрнст // Наше минуле. – 1918. – № 1–2. – С. 19–20.
37. Національні архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України (НАФРФ ІМФЕ). – Ф. 13. – Оп. 5. – Од. зб. 308. – Арк. 3.
38. ЦДАВО України. – Ф. 2201. – Оп. 1. – Спр. 125. – Арк. 2, 3.
39. Нова Рада. – 1918. – 25 грудня.
40. Відродження. – 1918. – Ч. 109. – 10 серпня.

O. Denysenko

PUBLIC INITIATIVES IN THE PROTECTION OF THE HISTORICAL AND CULTURAL MONUMENTS IN THE UKRAINIAN HETMANATE IN 1918

The article describes processes which took place in the cultural life – protection and preservation historical and cultural monuments and museum business – in the Ukrainian Hetman State of 1918 in the context of the activity of public organizations and state body. In this article author accents her attention at the problems of perpetuating memory about the heroes of the Ukrainian revolution, ukrainian statemen, ukrainian soldiers and foundation of museums of the protection and preservation of the Ukrainian historical and cultural monuments.

Keywords: monuments, cultural heritage, protection, preservation, museum, Ukrainian revolution, Ukrainian Hetmanate.

Матеріал надійшов 21.05.2014

УДК 94(430)(477) “1933/1942”

Левченко Ю. І.

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕОЛОГІЇ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ ЩОДО УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 1933–1942 рр.

У статті проаналізовано етапи змін нацистської ідеології у ставленні до українців, яка впливала на політику окупаційної влади під час періоду окупації України 1941–1944 рр.

Ключові слова: Україна, українці, Німеччина, Третій рейх, націонал-соціалізм, «життєвий простір», расова ідеологія, «унтерменшини», «нордична Європа».

Проблема нацистської ідеології під час окупації України в 1941–1944 рр. у сучасній українській історичній науці обмежена констатацією факту, що німці є «вищою» расою, а Україна – це її майбутній «життєвий простір», без чіткого по-

яснення даної ідеології або її складових. Аналіз праць, присвячених режиму окупації України, наводить на думку, що українські історики припинили дослідження ідеології нацизму в кінці 80-х на початку 90-х років ХХ ст., а єдиною су-

часною зміною стало вживання терміна «нацизм» замість «фашизм».

Таке становище пояснюється, по-перше, ще радянським трактуванням цього питання, по-друге – відсутністю комплексного дослідження ідеології націонал-соціалізму, зокрема питання впливу даної ідеології на Україну під час окупації. В радянській історіографії вивчення ідеології націонал-соціалізму відбувалося в чітко окреслених радянських рамках. Так, сам термін «нацизм» замінювався на «фашизм», а термін «націонал-соціалізм» майже не згадувався. Як зазначає Віктор Клемперер, це було зроблено для того, щоб «переконати людей, що в Німеччині протягом 1933–1945 рр. будували “не той” соціалізм і “не ту” соціалістичну країну, що в СРСР» [10, с. 375]. Протягом 40-х – кінця 80-х рр. XX ст. ідеологія нацизму розглядалася радянськими істориками однобічно й зводилася до того, що німці бачили територію України як «життєвий простір», а українців – як майбутніх рабів. Здобуття незалежності, відкриття архівних документів та вплив західної літератури з питань нацизму змусили українських дослідників позбутися «радянських штампів». У період з початку 90-х рр. XX ст. до сьогодні історики стверджують, що нацистська ідеологія трактувала українців як «не людей», історичне призначення котрих полягало в слугуванні вищій арійській расі, а Україну – як колонію, об'єкт тотального грабунку та жорстокого уярмлення. Однак ніяких ґрунтовних історичних досліджень, присвячених проблемі місця України в ідеології націонал-соціалізму, так і не було здійснено.

На сьогодні не існує дослідження, в якому розкривалися б основні складові націонал-соціалізму, їхній вплив на місце України в цій ідеології та, відповідно, їхні зміни та сприйняття нашої країни протягом існування нацизму. Тому автор робить спробу неупередженого аналізу нацистської ідеології, її основних складових відносно України та українців і намагатиметься довести, що протягом 1933–1942 рр. ця ідеологія зазнавала еволюційних перетворень і змін щодо України.

Для цього автор визначає собі такі завдання:

- 1) розкрити найважливіші складові нацистської ідеології, що впливали на формування німецької політики щодо українців – расові погляди, теорію боротьби за «життєвий простір»;
- 2) показати та проаналізувати зміни поглядів націонал-соціалізму відносно України протягом 1933–1942 рр.

Нацистська ідеологія виникла після Першої світової війни як прояв крайнього націоналізму в німецькому суспільстві, і тільки з приходом на-

цистів до влади в Німеччині 1933 р. відбувається її розвиток і становлення. Основними її складовими були расистська ідеологія, теорія розширення «життєвого простору» та власна інтерпретація історії [3, с. 219–220; 9, с. 451–458]. Прагнучи підняти патріотизм німецького народу, в січні 1933 р. Адольф Гітлер проголосив Німеччину Третім рейхом – правонаступником двох попередніх імперій: Священної Римської (962–1806 рр.) та Німецької (1871–1918 рр.). Через рік він заявив, що нова німецька імперія існуватиме без змін тисячу років [8, с. 451, 457]. Водночас фюрер висунув ідею створення «Великої Німеччини», суть якої полягала у відновленні та розширенні територіальних володінь, втрачених після Першої світової війни, розуміючи під цим перетворення Третього рейху на домінуючу географічно та економічно європейську країну. Засобом утворення Великої Німеччини проголошувалася боротьба за «життєвий простір».

Вищезазначені перетворення відповідали расовій ідеології нацистів, сформованій А. Гітлером та А. Розенбергом під впливом вчень XIX – поч. XX ст.: Ж. Гобіно, С. Чемберлена, І. Гердера, О. Шпенглера [7, с. 151], згідно з якою все людство було поділено на «вищі» і «нижчі» раси, а головним постулатом нацизму стала «вищість» арійсько-нордичної раси та її місія панування над іншими расами. Ці погляди підтверджувалися розробленою «ієрархією» рас: найвища арійсько-нордична (німці та зіпсовані іншими расами: скандинави, англійці); середземноморська (французи, іспанці, італійці, румуни та ін.); слов'янська (чехи, словаки, болгари, росіяни, українці та ін.); чорна та жовта (японці, індійці, корейці, китайці, негри, араби) і найнижча (євреї та цигани) [2, с. 63; 21, с. 33–34]. Спочатку в основу расової теорії було покладено біологічні ознаки: форма черепа; колір очей і волосся; форма носа й вух; постава. Також проголошено, що арійцям притаманно світле волосся, блакитні очі та високий зріст [6, с. 331]. Однак ці погляди не витримували наукової антропологічної критики, оскільки за такими параметрами німці поділялися на чотири раси, а нацистські расові «наукові праці» викликали тільки сміх у закордонних антропологів [6, с. 333; 8, с. 390]. Тоді А. Гітлер відмовився від біологічних ознак і проголосив арійців носіями вищих духовних якостей: вірність обов'язку, честь, мужність, відвага, організованість і творчість [2, с. 61]. Змінилася й інтерпретація расової «ієрархії», тепер вона поділялася на: «творців культури» (арійсько-нордична та середземноморська), «носії культури» (слов'янська, чорна і жовта) та «руйнівників культури» (євреї та цигани) [12, с. 173].

Також вона доповнювалася вченням про біологічну та духовну відмінність народів. В її основі полягав «принцип крові», за яким лише арійсько-нордична раса могла бути носієм кращих людських якостей. Чим чистіша кров народу – тим більше в ньому кращих якостей, тому арійсько-нордична раса не повинна змішуватися з іншими, оскільки результатом такого «схрещення» є зменшення кількості представників раси, фізичний і розумовий регрес та повільне виродження [22, с. 51]. Тому вся історія людства була проголошена боротьбою за чистоту «вищої» раси, відокремленням від неї «іншорасових» елементів та утвердженням панівного становища в світі [5, с. 64]. Світогляд про зверхність німців як «вищої» або «культуро-творчої» раси був покликаний виправдати їхнє «право» на розширення «життєвого простору» [1, с. 121].

Концепція «життєвого простору» не є нововведенням нацистів. У XIX ст. вона використовувалася німцями для розширення колоніальних володінь в Африці, а після Першої світової – для повернення відібраних «країнами-переможцями» територій. У «Майн кампф» А. Гітлер надав їй нового розуміння, поклавши в її основу расові та геополітичні погляди. Головною проблемою німецького народу він проголосив недостатність його «життєвого простору», стверджуючи, що після Першої світової війни в світі несправедливо розподілено території – між державами існує диспропорція в кількості населення та землі, здатною його прогодувати. До таких «обділених» країн фюрер відносив і Німеччину й оголосив, що «політика держави повинна забезпечити для існування раси створення життєздатного співвідношення між кількістю та зростанням населення, з однієї сторони, і розміром та якістю території – з другої» [12, с. 183; 21, с. 24]. Єдиним правильним вирішенням цієї проблеми для Німеччини є боротьба з сусідніми «нижчими» расами за їхню територію. Не визнаючи створених після Першої світової війни європейських країн та кордонів, він переконував німців у необхідності захоплення територій інших народів, щоб забезпечити нову Німецьку імперію землями. «Тільки достатньо великий простір на Землі гарантує народу вільне існування», – стверджував А. Гітлер. Звертаючись до історичного минулого, він виправдовував війну як засіб розширення «життєвого простору»: «Наші предки отримали землю, на якій ми сьогодні живемо, не як дарунок з небес, а повинні були боротися за неї не на життя, а на смерть, так і ми в майбутньому землю, а з нею і життя для нашого народу добудемо силою меча» [12,

с. 184]. Звідси виходить, що геополітичні погляди та расова ідеологія були тісно переплетені в питанні створення Великонімецьчини як фундамент її розширення та утвердження.

Одним із засобів переконання німецького народу в його домінуючому становищі в Європі та світі була інтерпретація історії, відповідно до якої фальсифікувалося та ідеалізувалося історичне минуле Німеччини. Так, у стародавній історії, підкреслювали нацисти, їхні пращури ніколи не були «первісними» людьми, а завжди були «творчими» особистостями, які в усі часи допомагали іншим народам в їхньому розвитку та становленні [15, с. 201]. Вони стверджували, що німецька історія почалася від виникнення людства, а предки німців були творцями вищої культури. «Нам все одно, чи дійсно так або інакше відбувалася давня історія, – пояснював Гітлер. Немає ніякого значення, якщо поняття, визначені партією, будуть суперечити науковим думкам. Єдине, що важливо, це історичне уявлення, що зміцнює в нашому народі таку необхідну національну гордість... Первісна історія – це наука про видатне значення німців в доісторичну еру» [14, с. 176]. Подібних поглядів дотримувався А. Гітлер, стверджуючи, що в історії головне не факти і події, а розуміння та засвоєння загальної лінії розвитку – боротьби «вищої» арійської раси за домінування в світі [22, с. 55].

На початку формування нацистської ідеології українці розглядалися в контексті слов'янських народів, які за расовою ідеологією вважалися найнижчою європейською расою. В «Майн кампф» А. Гітлер зобразив їх неспроможними вести самостійну державну діяльність та політику [22, с. 96]. Дотримуючись ідеї створення «нордичної Європи», в 1934 р. фюрер планував реорганізацію слов'янських держав. Так, Німеччину (у складі Чехії, Моравії та Австрії) на сході повинні оточувати малі васально залежні країни: «Польща, поділена на малі етнографічні області; Україна, існуючи у вигляді декількох незалежних частин; південно-руські та кавказькі держави». Для цих слов'янських народів (до яких було віднесено Україну) він передбачав створення підконтрольної федерації без власної економіки, політики та армії. Щодо расових перетворень на цих територіях планувалося підірвати біологічну силу слов'ян та утвердити на цих теренах німців [14, с. 42–44].

З початком Другої світової війни нацистська ідеологія стає більш радикальною. Використовуючи «право сили», нацисти доводили, що головне завдання арійсько-нордичної раси керувати

слабкими та кольоровими націями [14, с. 247]. Підтвердження власної ідеології вони вбачали в успішних кампаніях вермахту «на заході» впродовж 1939–1940 рр., які утвердили віру німців у те, що вони справді є «вищою» расою. У період 1940–1941 рр. українці розглядалися в контексті народів Радянського Союзу. Готуючись до війни «на сході», нацисти бачили його як «державне об'єднання великої кількості слов'янських, кавказьких і азійських народів, що тримаються разом за допомогою примусу влади більшовиків» [18, арк. 94]. Визначаючи головні цілі війни проти СРСР, А. Гітлер висунув завдання після перемоги утворити низку підконтрольних держав – Україну, Білорусію та Балтійську федерацію, готових підписати з Третім рейхом мирні угоди. Відповідно до цих планів, А. Розенберг розробив план адміністративного поділу та управління радянською територією і 9 травня 1941 р. представив його фюреру. Виходячи з ідеї розділення радянських народів за національною ознакою, він пропонував розпалити ворожнечу цих народів до Росії і без великих зусиль підкорити їхні території [4, с. 94]. Адміністративно планувалось утворити п'ять губернаторств: Прибалтика, Україна, Кавказ, Туркестан, Росія з різними видами державних утворень. Так, Україна мала виникнути як національна держава і разом з Кавказом та Туркестаном перетворитися на буферні держави, а їхні кордони відсунуться далі на Схід, зменшуючи таким чином територію Росії та усуваючи цим східну загрозу для рейху [17, арк. 121]. Незважаючи на расову відмінність, А. Розенберг пропонував бути лояльнішими до українців, ніж до росіян, і навіть запропонував надати українцям матеріальну компенсацію за завдані в майбутній війні збитки [17, арк. 114–119]. Проте вирішальною була позиція Гітлера, що на 1941 р. зазнала змін під впливом вищезгаданої «еволюції» расистських поглядів та початкових успіхів у війні проти СРСР. На відміну від А. Розенберга, Гітлер був проти утворення будь-яких форм організації держав на сході, вбачаючи в них потенційну загрозу рейху. Єдине, що було дозволено створювати цим народам, це общинне управління. «Завдання східних народів обслуговувати німецьку економіку», – давав розпорядження фюрер, тому управління на сході «має керуватися економічними інтересами, всіма силами витягати з окупованої території все що можливо». Кінцевою метою політики на «східних територіях» є їх «освоєння та заселення ста мільйонами представників німецької раси» [13, с. 197, 274]. Використовуючи історію, А. Гітлер стверджував, що «Рюрик – це нормандський засновник

Російської державності» [14, с. 268]. Даний факт був широко розповсюджений в трактуванні меншовартості слов'янських народів: «Тисячі років тому слов'яни запропонували панувати над собою нашим предкам, яких вони називали “варягами”». Уявлення щодо слов'ян як легко керованого народу сприяло ще більшій радикалізації расистської ідеології, що призвело до проголошення їх «унтерменшинами», або «расово-неповноцінними» народами [8, с. 463].

Конкретна ідеологічна політика стосовно українців була вироблена протягом другої половини 1941 – кінця 1942 р. Це підтверджують німецькі документи, що зберігаються в історичних архівах: «Основні напрямки політики відносно України», «Політика управління людьми на Україні», «Про відносини з українським населенням» та ін. [16, арк. 131–132; 19, арк. 1–10; 20, арк. 18–20]. У документі «Політика і управління людьми» найповніше показано сприйняття нацистами українського народу. Так, українців проголошено пасивним народом, який, підпорядковуючись природі, не має ні сили, ні вождя, тільки «віками мріє про власну державність або відновлення Київської держави» [19, арк. 1]. Українці сприймалися як «культуроносна» раса: «мова їх є сумішшю церковнослов'янської та мов сусідніх країн... Музика, танці, одяг перейняті... Театр взагалі імітація... Тільки на початку XIX ст. були перші спроби створити власну літературу... Українських винахідників мало як, і композиторів... Люди цього простору не придатні до творчості...» [19, арк. 5–6]. Розглядаючи українців за «принципом крові», нацисти вважали їх «конгломератом народів та племен» позбавленим кращих людських якостей, адже в українців «століттями просочувалась... кров росіян, кавказців, монголів, поляків, вірмен, турків, татар, киргизів і десятків інших народів і племен, які жили з українцями по-сусідству» [19, арк. 3]. Тому не дивно, що в офіційних промовах нацистських керівників українці сприймалися «унтерменшинами» [23, с. 329]. Зважаючи на все це, нацисти вважали українські землі теренами для розширення свого «життєвого простору». «Українська земля звільняється від більшовицького панування і входить до великої європейської держави», – стверджують автори документа і відповідно до расових поглядів передбачають майбутнє українців: «...вони будуть працювати в країні, де німецький народ на чолі з фюрером забезпечив собі право керуючих» [19, арк. 8]. Таким чином тут повинно виникнути дві касти: правителів німців та підлеглих українців. «Правителі планують, організують, керують, а підлегли підкоряються і працюють»

[19, арк. 7]. Використовуючи власну інтерпретацію історії, нацисти швидко довели своє право на українські землі: «Тут Україна, батьківщина германських племен, і колись держава готів і варягів. І тут на Сході Європи, в урожайній, безмежній Україні наша будучність: це свята земля будучності німецького народу» [11, с. 28]. Змінюючи з легкої руки історичні події, доведено, що Україну заснували німецькі племена: «...готи приблизно в 160 р. пішли з балтійського узбережжя й створили на місці теперішньої України державу з головним містом Київ» [19, арк. 4].

Водночас представники вермахту в Україні відкрили інші риси українців: «У день святого Спаса по всій Україні одночасно перед церквами з'являються селяни, жінки і діти. З'являються вони також біля німецьких гарнізонів, несучи з собою подарунки у вигляді фруктів, які дарують незграбно, але з щирою сердечністю» [16, арк. 63]. Однак за расовими поглядами носії любові та співчуття протиставлялися німцям – носіям честі та обов'язку, між якими відбувалася боротьба за панування над світом [2, с. 62].

Отже, націонал-соціалізм складається з трьох основних елементів: расової ідеології, що доводила домінуюче становище німців як арійсько-нордичної раси над іншими «нижчими» расами; теорії «життєвого простору», яка, посиляючись на перше, узаконювала захоплення територій «нижчих» рас та використання їх для забезпечення власних потреб; особливої інтерпретації історії, що використовувалася для утвердження серед німців національної гордості за Третю німецьку імперію (Третій рейх) і патріотичності та водночас стала «теоретичним фундаментом», на який спиралися вищезгадані елементи даної ідеології.

Автор стверджує, що нацистська ідеологія стосовно українців від початку свого виникнення до встановлення режиму окупації в 1941 р. не була сталою та зазнавала постійних змін, особливо під час зміцнення Третього рейху. Ви-

діляються такі періоди: перший охоплює 1933–1939 рр., від приходу нацистів до влади в Німеччині до початку Другої світової війни. Характеризується сприйняттям українців як представників найнижчої європейської слов'янської раси, що у складі «нордичної Європи» мають організувати декілька незалежних державних утворень, які повинні об'єднатися з іншими східними державами в підконтрольну Третьому рейху федерацію без власної армії, економіки та політики. Другий період охоплює рамки 1939 – початку 1941 рр., від початку Другої світової війни до нападу Німеччини на Радянський Союз. Для цього періоду характерна радикалізація нацистської ідеології під впливом успіхів вермахту в західних військових кампаніях 1939–1940 рр., які утвердили віру німців у їхню расову «вищість». Українці розглядаються як складова частина великої кількості народів Радянського Союзу, який після військового розгрому останнього має утворити підконтрольну на сході Європи державу. Третій період визначається у хронологічних рамках другої половини 1941 – кінця 1942 рр., від початку війни проти СРСР до встановлення режиму окупації на території України. В цей період розробляється конкретна ідеологічна політика стосовно українців. Підтвердженням цього є німецькі документи: «Директиви щодо політики відносно України», «Політика управління людьми на Україні», «Про відносини з українським населенням» та ін. Відповідно до цих документів українці розглядаються як «культуроросна» та «культуроруйнівна» раса, що ставить їх поруч з євреями та циганами. З погляду нацистів, українці вже не заслугоували на власну державність, а їхні території мали перетворитися на «життєвий простір» для німців.

Перспектива подальших досліджень полягає в глибшому розкритті сприйняття нацистською ідеологією України та українців у довоєнний період 1933–1940 рр., коли вони майже не виокремлювались із загалу радянських народів.

Список літератури

1. Бессонов Б. Н. Фашизм: идеология, политика / Б. Н. Бессонов. – М. : Высшая школа, 1985. – 279 с.
2. Бланк А. С. Идеология германского фашизма / А. С. Бланк. – Вологда : Вологодский гос. пед. ин-т, 1974. – 124 с.
3. Бобилева С. Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року / С. Й. Бобилева. – Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2003. – 528 с.
4. Буханов В. А. Европейская стратегия германского фашизма 1933–1939 / В. А. Буханов. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 164 с.
5. Вольфрам В. Образ врага: расистские элементы в немецкой пропаганде против советского союза / Ветте Вольфрам // Вторая мировая война: Взгляд из Германии : сб. ст. / ред. М. Чернов. – М. ; Яуза : ЭКСМО, 2005. – С. 94–125. – 416 с.
6. Галкин А. А. Германский фашизм / А. А. Галкин. – М. : Наука, 1967. – 398 с.
7. Дем'яненко Б. Л. Расова доктрина нацизму – фундамент експансіоністської політики Третього рейху проти слов'янського світу / Б. Л. Дем'яненко // Сторінки історії України. – 2008. – № 26. – С. 149–156.

8. Энциклопедия Третьего рейха / сост. С. Воропаев. – М. : Локид-Миф, 2000. – 529 с.
9. История Германии. – Т. 2. От создания Германской империи до начала XXI века / сост. Ю. В. Галактионов и др. – М. : КДУ, 2008. – 672 с.
10. Клемперер В. Язык Третьего рейха / Виктор Клемперер. / М. : Прогрес-Традиция, 1998. – 384 с.
11. Коваленко І. М. Цілі і методи німецької імперіалістичної політики на окупованих теренах / І. М. Коваленко. – [Б. м.], 1943. – 48 с.
12. Коваль В. С. «Барбаросса»: истоки и история величайшего преступления империализма / В. С. Коваль. – К. : Наукова думка, 1989. – 624 с.
13. Пикер Г. Застольные переговоры Гитлера / Генри Пикер ; [пер. с нем. И. В. Розанова; общ. ред. И. М. Фрадкина]. – Смоленск : Русич, 1993. – 496 с.
14. Раушнинг Г. Говорит Гитлер. Зверь из бездны / Герман Раушнинг. – М. : Миф, 1993. – 382 с.
15. Розанов Г. Л. Германия под властью фашизма (1933–1939 гг.) / Г. Л. Розанов ; [пер. с нем. Г. Гайдука, А. Егазарова]. – М. : Международные отношения, 1964. – 516 с.
16. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України). – Ф. КМФ-8. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 107.
17. ЦДАВО України. – Ф. КМФ-8. – Оп. 1. – Спр. 171. – Арк. 319.
18. ЦДАВО України. – Ф. КМФ-8. – Оп. 2. – Спр. 143. – Арк. 120.
19. ЦДАВО України. – Ф. 4620. – Оп. 5. – Спр. 11. – Арк. 84.
20. Центральний державний архів громадянських об'єднань України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 273. – Арк. 137.
21. Черная Л. Б. Коричневые диктаторы / Л. Б. Черная. – М. : Республика, 1992. – 384 с.
22. Шайкан В. Ідеологічна боротьба в Україні періоду Другої світової війни 1939–1945 рр. / Валерій Шайкан. – Кривий Ріг, 2010. – 436 с.
23. Ширер У. Взлет и падение Третьего рейха / Уильям Ширер ; [пер. с англ. и общ. ред. О. А. Ржешевского]. – М. : Воениздат, 1991. – 528 с.

Y. Levchenko.

EVOLUTION OF NAZI IDEOLOGY CONCERNING UKRAINE DURING 1933–1942

The article analyzes the Nazi ideology and identified stages of change regarding Ukrainians, which influenced the policy of the occupation authorities during the period of occupation of Ukraine (1941–1944).

Keywords: Ukraine, Germany, Third Reich, National Socialism, “living space”, racial ideology “*unterschyn*”, “Nordic Europe”.

Матеріал надійшов 12.10.2013